

METODOLOGIA DE CENSOS HISTÒRICS

1. Introducció

L'Institut d'Estadística de les Illes Balears (Ibestat), atenent les demandes de nombrosos usuaris, ha recopilat la sèrie històrica de les dades censals (1768-1981) referides a les Balears, que completa la informació, ja facilitada en el web, dels censos posteriors.

A Espanya els censos tenen una llarga tradició històrica. Avui es defineix el *cens de la població* com una operació estadística de competència estatal i periodicitat decennal, l'objectiu principal de la qual és recollir les característiques demogràfiques, socials i econòmiques de la població.

L'Organització de les Nacions Unides defineix el cens com un conjunt d'operacions encaminades a reunir, resumir, valorar i publicar dades de tipus demogràfic, cultural, social i econòmic de tots els habitants d'un país referides a un moment concret. Perquè un cens sigui reconegut per l'ONU ha de tenir suport oficial (duït a terme per un govern), un territori definit, universalitat (sense duplicacions ni omissions) i simultaneïtat (moment censal en el qual s'extreuen totes les dades).

2. Fonts

Per poder dur a terme aquest treball s'han consultat les publicacions de cada cens, a partir de les quals l'Ibestat ha seleccionat la informació referida a l'arxipèlag balear i, posteriorment, quan ha estat possible, l'ha informatitzat o, si no ha estat possible, ha bolcat la informació en un full de càlcul en el qual s'han traslladat les dades així com es publicaren al seu moment.

Els censos sorgeixen de la necessitat política de tenir una referència de quina és la població per poder executar els seus projectes; de fet, els censos més antics obeïen a interessos en general relacionats amb una voluntat recaptatòria. Es poden trobar antecedents en la història de com per complir diferents objectius polítics es confeccionen llistes de la població o de part d'aquesta. A Espanya, els primers manuscrits amb una finalitat "estadística" i que tenen per objectiu un recompte apareixen entorn dels monarques dels segles xv i xvi. L'objectiu d'aquests primers censos no era conèixer la població sinó obtenir llistes que identificassin els veïns amb obligació de pagar impostos. Són els coneguts censos de "veïnats". Eduardo García España va publicar el 1991 un interessant article sobre els censos de població espanyols¹ en el qual resumia les característiques del que denomina *primera etapa* o *època primitiva* dels censos (del segle xvi a mitjan segle xviii):

- La unitat d'estudi és el veí o el veí *pechero* ('tributant').
- L'objectiu principal no era conèixer la població i les seves característiques, sinó que gairebé sempre es va fer amb finalitats primordialment fiscals o recaptatòries i només subsidiàriament permetia conèixer la grandària de la població correntment mesurada en veïns.
- La informació primària, la proporcionaven les autoritats dels pobles, que ho feien com podien consultant padrons locals, registres del compliment pasqual (llibres de matrícula) o recurrent al seu simple coneixement de la població.

¹ *Revista de Estadística Española*, vol. 33, núm. 128, 1991, pàg. 441-500.

- No tenen una data de referència i el procés de recollida de la informació, sovint, durava un període més o menys extens. La finalitat d'aquests censos era elaborar llistes dels veïns que tenien obligació de contribuir i només es repetien quan es considerava que havien quedat desfasats o es tractava d'introduir un nou impost.

En el segle XVI s'inicia l'elaboració de censos en un sentit ampli, i passen de simples recomptes locals a abastar tota la Corona de Castella i la d'Aragó. El 1528 el rei Carles I va ordenar que es dugués a terme el **cens de Pecheros**, l'objectiu del qual era elaborar una llista dels veïns (*pecheros*) que tenien l'obligació de tributar. Més tard, el 1586, Felip II va ordenar a tots els bisbes de la Corona de Castella que li fessin una relació de tots els pobles de les seves respectives diòcesis i hi indicassin el nombre de feligresos de cadascuna, la qual cosa va donar lloc al **cens dels bisbes (1587)**. Quatre anys més tard, com a conseqüència del desastre de la Gran Armada, el rei Felip II va obtenir de les Corts de Castella l'autorització per imposar un "donatiu" de vuit milions de ducats destinat a sufragar les despeses originades en la contesa, per la qual cosa es va dur a terme el **cens dels milions (1591)**. El "donatiu" havia de recaure sobre tots els veïns sense distinció d'estats. Només estava exempt de pagar l'orde dels franciscans, encara que no de participar en el còmput. A més, tots els veïns havien de comptar igual, la qual cosa no vol dir que havien de pagar els mateixos tributs. Aquest tipus de cens lligat a una finalitat econòmica o relacionat amb els recursos humans o materials disponibles es va mantenir durant tot el segle XVII, sempre obeint a interessos aliens al coneixement de la població, entre els quals destaquen el **cens de la sal (1631)**, relacionat amb l'impost establert per les arques reials sobre la sal, o els recomptes fets per al reclutament militar coneguts com les **lleves militars (1693-1694)**.

El 1712, pocs dies després d'iniciar-se les negociacions d'Utrecht per posar fi a la Guerra de Successió espanyola, el bisbe de la Gironda, director general de la Reial Hisenda i governador d'Hisenda del rei Felip V, va ordenar la formació d'un nou veïnat, l'objectiu del qual era un repartiment més equitatiu dels impostos extraordinaris amb què havien de sufragar-se les despeses motivades per la guerra recentment acabada. Cada província (intendència) va guardar el seu veïnat fins que el 1717 el marquès de Campoflorido, aleshores governador del Reial Consell d'Hisenda del monarca, va ordenar que es trametés a la Cort la relació de tots els veïnats. Aquesta ordre va fer que posteriorment aquest cens fos conegut com a **cens de Campoflorido**, a pesar que la iniciativa va ser del bisbe de la Gironda. Aquest cens fou el primer intent de formació d'un cens amb les mateixes instruccions i simultani per a les corones de Castella i d'Aragó, encara que no incloïa ni el País Basc ni les províncies insulars.

Posteriorment, Ferran VI va encarregar a qui seria marquès de la Ensenada un cadastre —**cadastre del marquès de la Ensenada (1749-1756)**— que es va elaborar mitjançant l'emplenament d'un qüestionari que contenia quaranta preguntes que havien de ser contestades pels veïns. Inclou per primera vegada una relació dels pobles censats i dels seus habitants. La finalitat era obtenir una informació que permetés simplificar el sistema d'imposts de la Corona de Castella.

A mitjan segle XVIII s'inicia la segona època, que en l'article esmentat qualifica de moderna, i que es caracteritza perquè:

- La unitat d'estudi elemental és la persona (l'habitant, no el veí).
- Tracten d'incloure-hi tots els habitants.
- La finalitat és conèixer la població i les seves principals característiques. Es considera una eina necessària per prendre decisions o planificar polítiques posteriors.
- La informació, la proporciona directament la persona.
- S'hi inclou una data de referència respecte a la recollida de la informació.

Durant el regnat de Carles III, el 1768 Pedro Pablo de Abarca y Bolea, comte d'Aranda i president del Consell de Castella, va ordenar que es dugués a terme un estudi per conèixer quina era la població del regne per poder promoure "idees útils" per a l'estat i establir un equilibri just en les obligacions dels vassalls del rei. Aquest cens, conegut popularment pel nom del noble que el va impulsar, ja conté característiques pròpies dels censos moderns i, de fet, se'l considera el primer cens espanyol modern: la finalitat era conèixer la població, s'elaborà un formulari únic que havien de respondre totes els diòcesis i s'adreçava a tota la població (inclosos l'estament nobiliari i l'eclesiàstic). El **cens d'Aranda** significa una passa important en la voluntat d'obtenir dades veraces, per a la qual cosa es varen donar instruccions encaminades a evitar l'ocultació de dades i la falta de resposta —pràctica habitual per evitar pagar impostos. Entre altres mesures, es va prohibir fer públiques els dades individuals, la qual cosa va ser d'alguna manera l'origen del que avui es coneix com a *secret estadístic*. La recollida de la informació s'encarregà als bisbes, que al seu torn varen confiar l'obtenció de les dades locals als rectors (sota secret de confessió) i es varen acabar de recollir un any després. La manca de confiança en l'eficàcia de la burocràcia civil va dur a encarregar-ne l'elaboració a l'estructura administrativa de l'Església, raó per la qual les dades es presentaren per diòcesis, cosa que va dificultar la comparació amb els censos posteriors. El 1773, la Reial Acadèmia de la Història va ordenar copiar els resultats resumits del **cens d'Aranda**, encara que no es va completar totalment. Els documents originals s'han perdut, de manera que per a l'edició facsímil que va publicar l'INE el 1999 es va recórrer a aquesta còpia. Aquest fons documental reproduït per l'INE és la font que l'Ibestat ha utilitzat per elaborar la taula que es publica del cens de 1768 referida a les Illes, a la qual s'ha afegit una altra taula inclosa en el cens de Floridablanca amb els resultats obtinguts en incloure cures, beneficiats i religiosos, que estaven exclosos de la taula per edats primitiva.

Els resultats del cens d'Aranda es varen considerar poc fiables i varen aconsellar que el 1786 José Moñino y Redondo, comte de Floridablanca, ministre de Carles III i substituït del comte d'Aranda, dictàs una reial ordre en la qual es disposava la realització d'un nou cens. Abans que s'executàs s'ordenà als intendants de les diferents províncies que fessin una relació de tots els pobles (antecedent de l'actual nomenclàtor), amb la finalitat de disposar d'un inventari dels pobles de la Corona i facilitar el control de la recollida de la informació. A més, en l'elaboració d'aquest cens es varen donar instruccions per assegurar el secret de les dades, s'encomanà l'obtenció de les dades a les autoritats civils i la recollida de la informació es va fer mitjançant l'emplenament d'un qüestionari que es va fer arribar als batles i als regidors de cada localitat en el qual es demanava informació sobre el nom d'homes i dones, el sexe, l'estat civil, el grup d'edat i l'ofici. Es varen publicar únicament els resums realitzats per les intendències, a cadascun dels quals dedica una pàgina doble. Les dades referides a les Balears del **cens de Floridablanca** s'han obtingut de la transcripció realitzada per l'INE d'acord amb la documentació localitzada en l'arxiu de la Reial Acadèmia de la Història, la Biblioteca del Palau Reial, la Biblioteca Nacional i altres arxius provincials.

A final del segle XVIII (1797) Manuel Godoy, mentre va estar al capdavant del govern de Carles V, va ordenar formar un nou cens, els resums provincials del qual es varen publicar el 1801. El **cens de Godoy** segueix les mateixes directrius que els dos anteriors, encara que no existeix cap fons documental perquè els manuscrits originals varen desaparèixer. Les dades proporcionades d'aquest cens s'han pres de l'edició facsímil publicada per l'Institut Nacional d'Estadística el 1992.

En aquell temps, les guerres napoleòniques i la inestabilitat política varen obrir un període que no va afavorir l'elaboració d'un nou cens fins al 1857, però es varen fer alguns recomptes de població poc fiables, com ara els **censos de policia**. Al cens del 1857, el seguiren quatre censos més (1860, 1877, 1887 i 1897) que va elaborar la Comissió d'Estadística del Regne, creada el 1856 i que el 1857 va canviar el nom pel de Junta d'Estadística. El 1870 es creà l'Institut Geogràfic, que tres anys

després assumí les tasques de la Junta d'Estadística i passà a denominar-se Institut Geogràfic i Estadístic, de manera que des del 1857 els censos s'han elaborat a càrrec d'un òrgan estadístic.

En el **cens de 1857** es classifica per primera vegada la població segons la divisió provincial aprovada el 1833 (i vigent gairebé sense canvis fins a l'actualitat) i també per, primera vegada, s'inclou una data de referència i es classifica la població en *establerta* i *transeünt*. En aquest cens es comptabilitza la població de fet, la qual s'entén per la població present (l'establerta més la transeünt) en el moment d'elaborar el cens. La població de dret queda definida per la població que en el moment censal estava establerta. Encara que els resultats censals no varen ser de gran qualitat, un dels seus mèrits va ser que per primera vegada es va fer un cens controlat per una institució estadística i que es va intentar l'empadronament simultani i nominal de tota la població respecte al mateix dia i al domicili de fet seguint les pautes marcades pels països europeus. No obstant això, els mateixos responsables d'aquest cens varen advertir, en el moment de publicar-lo, de la poca fiabilitat de les xifres obtingudes i varen recomanar que es fes un nou cens que es va materialitzar el 1860.

L'aportació del **cens de 1860**, a més d'una qualitat més elevada de les dades, va consistir a augmentar la informació recollida, atès que s'hi incorporaren més preguntes, com ara el nivell d'instrucció. Per assegurar el procés de recollida de les dades es varen dur a terme treballs preliminars amb l'objectiu de confeccionar una llista de tots els habitatges que calia visitar.

La situació política va impedir que cinc anys després es dugués a terme el cens que per llei s'havia d'elaborar. Es va haver d'esperar l'any 1877, quan el govern encarregà a l'Institut Geogràfic i Estadístic l'elaboració d'un nou cens, al qual varen seguir el de 1887 i el de 1897. Aquest darrer va quedar a mig camí, i només es publicaren dades provisionals i un nombre reduït de taules perquè era molt proper al següent cens que havia de dur-se a terme el 1900 per exigència legal.

Els censos del segle xx introdueixen progressivament millores tant pel que fa a la recollida de la informació o en el tractament de les dades, com en les classificacions utilitzades, el contingut, la difusió de resultats i el detall territorial. Des del 1900 hi ha hagut censos de població cada deu anys sense cap excepció, i en els censos de 1970 i 1981 la informació es recull a partir d'una mostra. El 1901 l'Institut Geogràfic i Estadístic es va transformar en una direcció general dependent del Ministeri de Treball, i a partir de llavors es varen produir diversos canvis fins que el 1945 es va crear l'Institut Nacional d'Estadística. Tots els censos del segle xx foren elaborats per l'òrgan estadístic nacional del moment.

Població

Les dades incloses en aquesta publicació se refereixen a la població balear, encara que el criteri de classificació seguit no sempre ha estat el mateix. En el cens d'Aranda es comptabilitzen els habitants de les parròquies i en el cens de Floridablanca es fa referència a "ànimes". En els censos de mitjan segle XVIII es va voler incloure, amb més o menys encert, la població assentada en cada província (intendències) i en els municipis que les constituïen. En aquest sentit s'entenia que la població assentada incloïa tant els que eren presents com els que després es definirien com a absents, però no els transeünts.

En el cens de 1857 es va introduir la classificació de la població per municipis segons la seva situació de residència (presents i transeünts) i es varen proporcionar xifres agregades de la població de dret i de fet. En els censos de 1857 i de 1860 s'entenia com a població de fet la població establerta més la qualificada de transeünt en el moment censal, mentre que la població de dret queda delimitada a l'"establerta" en el moment censal. En el cens de 1887 es classifiquen com a població de dret els habitants presents en el territori de referència en la data de referència censal més els absents, i

com a població de fet, els habitants presents en el territori de referència en la data censal més els transeünts. Aquesta classificació (situació de residència de la població) es manté en tots els censos posteriors fins al 1991. En el cens del 2001 desapareix, encara que la seva classificació de la població és molt propera al concepte convencional de població de dret.

Els censos compresos entre mitjan segle XIX i el 1950 classifiquen les característiques demogràfiques de la població de fet; a partir de 1960 es refereixen a la població de dret.

3. Àmbit temporal

En aquesta recopilació es recullen dades dels censos moderns (des de mitjan segle XIX fins al cens de 1981). A més, s'hi inclouen taules diverses amb dades de censos anteriors, com ara el d'Aranda (1768), el de Floridablanca (1787) i el de Godoy (1797).

Els censos primitius s'elaboraven obeint l'interès governamental del moment, no tenien una periodicitat fixada i la informació es recollia durant un període més o menys llarg. El 1858 el real decret que ordenava l'elaboració del cens de 1860 va establir l'obligació d'elaborar un cens cada cinc anys, però el 1863, seguint recomanacions internacionals, aquest interval va passar a ser decennal. El cens següent hauria d'haver estat el del 1870, però la inestabilitat política del moment no ho va permetre fins al 1877, cens al qual seguiren els de 1887 i de 1897.

El 1887 es va promulgar una llei que va establir que a partir de 1900 els censos s'havien d'elaborar amb una periodicitat decennal en els anys acabats en zero i amb referència a 31 de desembre. Posteriorment, per acord internacional, es va establir que s'havien de fer en els anys acabats en 1 (censos de 1981, 1991, 2001 i 2011).

La data de referència de la recollida de la informació apareix per primera vegada en el cens de 1857. Al llarg de la història censal s'ha intentat mantenir la mateixa data de referència, encara que per circumstàncies diferents no sempre ha estat així. El quadre següent recull les modificacions experimentades en el temps:

<i>Cens</i>	<i>Data de referència</i>	<i>Periodicitat</i>
1857	21 de maig	—
1860	23 de desembre	—
De 1877 a 1897	31 de desembre	Decennal
De 1900 a 1970	31 de desembre	Decennal (anys acabats en 0)
1981	1 de març	Decennal (anys acabats en 1)

4. Àmbit territorial

La majoria de les taules proporcionen xifres per al conjunt de les Illes Balears, i poques vegades es descendeix a l'àmbit municipal, encara que en els censos del segle XX el nombre de preguntes incorporades s'amplià notablement. La desagregació territorial amb la qual es varen publicar els resultats dels censos de 1991 i de 2001 només va ser possible gràcies a la manera com es va recollir la informació i al fet de disposar dels fitxers corresponents, que van permetre fer-ne una explotació més detallada.

En els censos anteriors a 1930 es proporcionen dades per al total de les illes, s'incorporen algunes taules agregades per partit judicial i, no tan freqüentment, algunes per municipi com a àmbit territorial inferior.

En els primers censos (1860, 1877 i 1887) es poden trobar taules per illes i illetes o per partit judicial. Els partits judicials eren cinc, dos dels quals corresponien a Eivissa i a Maó, que agrupaven tots els municipis de les illes respectives. A Mallorca hi havia tres partits judicials: Palma (comprenia els municipis d'Algaida, Banyalbufar, Bunyola, Calvià, Deià, Esporles, Estellencs, Establiments, Fornalutx, Lluçmajor, Marratxí, Palma, Puigpunyent, Santa Eugènia, Santa Maria, Sóller i Valldemossa), Manacor (comprenia els municipis d'Artà, Campos, Capdepera, Felanitx, Manacor, Montuiri, Porreres, Sant Joan, Santanyí, Son Servera i Vilafranca) i Inca (comprenia els municipis d'Alaró, Alcúdia, Binissalem, Búger, Campanet, Costitx, Escorca, Inca, Lloseta, Llubí, Maria de la Salut, Muro, Pollença, sa Pobla, Sencelles, Santa Margalida, Selva i Sineu).

A partir de 1930 i fins a 1981 s'introdueixen classificacions per grandària del municipi, que són agregacions dels municipis segons el nombre d'habitants de la seva població de fet si és un cens anterior a 1960, o de la població de dret si és posterior a 1950.

En els censos de 1960, 1970 i 1981 s'utilitza una classificació per zona (tipus de municipi), que són també agrupacions de municipis amb les categories següents:

- Zona rural: municipis de menys de 2.001 habitants
- Zona intermèdia: municipis d'entre 2.001 i 10.000 habitants
- Zona urbana: municipis de més de 10.000 habitants

La zona urbana es classifica, al seu torn, en tres categories: municipis de 10.001 a 50.000 habitants, municipis de 50.001 a 100.000 habitants i municipis de més de 100.000 habitants. A les Balears pot ocórrer que en una d'aquestes categories no s'inclouï cap municipi; en aquest cas la categoria no apareix en la taula (per exemple, en el cens de 1981 no apareix la subcategoria "Municipis de 50.001 a 100.000 habitants" perquè no n'hi havia cap).

Els municipis es presenten en les taules amb els topònims actuals. En el cas que en la sèrie històrica un municipi s'hagi agregat o desagregat d'un altre existent en l'actualitat, la manera de presentar-lo és mitjançant la unió o separació del topònim. Per exemple, en els censos de 1857 a 1920 el municipi d'Alaró estava format pel que avui és Alaró i Consell, per la qual cosa en les taules d'aquests anys apareix (Agregat) Alaró + Consell.

Seguint l'exemple anterior, en la taula resum de l'evolució de la població segons els censos per municipi, les sèries es presenten de la manera següent: en els censos de 1857 a 1920 figura una xifra de població en el literal (Agregat) Alaró + Consell i en els censos posteriors apareix un punt (no aplicable). A partir de 1930 en el literal Alaró i en el de Consell figura una dada de població i en les dades anteriors a 1930 figura un punt (no aplicable). En el quadre següent s'inclouen totes les modificacions experimentades al llarg del temps:

<i>Municipi</i>	<i>Cens</i>	<i>Grandària</i>	<i>Literal en la publicació</i>
Mallorca			
ALARÓ			
Alaró	1857 a 1920	Alaró + Consell	(Agregat) Alaró + Consell
Alaró	Des de 1930	Alaró	Alaró
Consell	Des de 1930	Consell	Consell
ARTÀ			
Artà	1857	Artà + Capdepera	(Agregat) Artà + Capdepera
Artà	Des de 1860	Artà	Artà
Capdepera	Des de 1860	Capdepera	Capdepera

Municipi	Cens	Grandària	Literal en la publicació
ESTABLIMENTS			
Establiments	1857 a 1910	Establiments	(Desagregat) Establiments
PALMA			
Palma	1857 a 1910	Palma sense Establiments	(Desagregat) Palma sense Establiments
Palma	Des de 1920	Palma amb Establiments	Palma
PETRA			
Petra	1857 a 1981	Petra + Ariany	(Agregat) Petra + Ariany
Petra	Des de 1991	Petra	Petra
Ariany	Des de 1991	Ariany	Ariany
MANACOR			
Manacor	1857 a 1887	Manacor + Sant Llorenç	(Agregat) Manacor + Sant Llorenç
Manacor	Des de 1897	Manacor	Manacor
Sant Llorenç	Des de 1897	Sant Llorenç	Sant Llorenç
SANTANYÍ			
Santanyí	1857 a 1920	Santanyí + ses Salines	(Agregat) Santanyí + ses Salines
Santanyí	Des de 1930	Santanyí	Santanyí
Ses Salines	Des de 1930	Ses Salines	Ses Salines
SELVA			
Selva	1857 a 1920	Selva + Mancor	(Agregat) Selva + Mancor
Selva	Des de 1930	Selva	Selva
Mancor	Des de 1930	Mancor	Mancor de la Vall
SENCELLES			
Sencelles	1857	Sencelles + Costitx	(Agregat) Sencelles + Costitx
Sencelles	Des de 1860	Sencelles	Sencelles
Costitx	Des de 1860	Costitx	Costitx
SINEU			
Sineu	1857 a 1920	Sineu + Lloret	(Agregat) Sineu + Lloret
Sineu	Des de 1930	Sineu	Sineu
Lloret de Vistalegra	Des de 1930	Lloret	Lloret de Vistalegre
Menorca			
MAÓ			
Maó	1857 a 1860	Maó + Sant Lluís + es Castell	(Agregat) Maó+ Sant Lluís + es Castell
Maó	1877 a 1900	Maó + Sant Lluís	(Agregat) Maó + Sant Lluís
Maó	Des de 1910	Maó	Maó
Sant Lluís	Des de 1910	Sant Lluís	Sant Lluís
Es Castell	Des de 1877	Es Castell	Es Castell
MERCADAL			
Es Mercadal	1857 a 1981	Es Mercadal + es Migjorn	(Agregat) Es Mercadal + es Migjorn
Es Mercadal	Des de 1991	Es Mercadal	Es Mercadal
Es Migjorn	Des de 1991	Es Migjorn	Es Mercadal

<i>Municipi</i>	<i>Cens</i>	<i>Grandària</i>	<i>Literal en la publicació</i>
<i>Eivissa i Formentera</i>			
<i>EIVISSA</i>			
Eivissa	1857 a 1860	Eivissa	Eivissa
Eivissa	1877 a 1887	Eivissa + Formentera	(Agregat) Eivissa i Formentera
Eivissa	Des de 1897	Eivissa	Eivissa
Formentera	1857 a 1860	Formentera	Formentera
Formentera	Des de 1897	Formentera	Formentera

5. Puntualitzacions específiques de cada cens

En aquest apartat s'indiquen detalls metodològics de cada cens que poden ajudar a interpretar correctament les dades.

Censos de mitjan segle XVIII (censos d'Aranda, de Floridablanca i de Godoy)

La recollida de la informació del cens d'Aranda (final de 1768 i principi de 1769) es va encomanar als bisbes, els quals varen repartir un únic formulari entre els seus rectors. En aquest formulari havien de resumir la població de cada parròquia en una taula de doble entrada per grup d'edat, estat civil i sexe. També es va recollir una classificació per ocupació. Els rectors varen emplenar els formularis basant-se en els *llibres de matrícula* —llibres en els quals figuren els feligresos que havien complert els preceptes religiosos— i, en el cas dels menors, en el coneixement que tenien dels seus feligresos. A les Balears les dades es refereixen a la diòcesi de Mallorca, però, malgrat que les Pitiüses també hi pertanyien, a causa d'una omisió que es va cometre en fer la còpia del cens el 1773 a càrrec de la Reial Acadèmia de la Història i de la qual provenen les dades recopilades per l'Ibestat, no disposam de les seves dades. En aquell temps, Menorca estava cedida a la Gran Bretanya.

En aquest cens es classifica la població per estat civil: fadrins o casats. Respecte als vidus, hi va haver parròquies que varen interpretar que qualsevol que havia contret matrimoni era una persona casada, mentre que en d'altres es va interpretar que eren fadrins tots els que es podien casar i hi varen incloure els vidus. En la informació també s'annotava quins estats quedaven exempts de pagar impostos i no estaven comptabilitzats en la taula per sexe, edat i estat civil. Les xifres dels exempts en la diòcesi de Mallorca foren aquests:

- Privilegi reial: 2.517
- Reial hisenda: 162
- Reial croada: 39
- Inquisició: 67
- Gentilhomes: 13

L'Ibestat ha traslladat les dades tal com figuren en el manuscrit, encara que en algun cas les xifres parcials no sumen els totals que es proporcionen. Els municipis en els quals s'han detectat diferències són els següents:

- Alaró: el total d'homes fadrins hauria de ser 680, i el total d'homes, 1.126.
- Binissalem: el total d'homes fadrins hauria de ser 682, i el total d'homes, 1.101.
- Costitx: el total d'homes fadrins hauria de ser 319, i el total de casats, 185.
- Inca: el total de dones fadrines hauria de ser 843, i el total de dones, 1.142.
- Manacor: el total d'homes de més de 50 anys hauria de ser 372.
- Porreres: el total d'homes d'entre 25 i 39 anys hauria de ser 305; el total d'homes fadrins, 918, i el total d'homes, 1.466.
- Sa Pobla: la dada de les dones fadrines de 25 a 39 anys no hi figura.

- Sant Joan: la xifra de les dones de més de 50 anys hauria de ser 130.
- Sant Llorenç: el total de dones fadrines hauria de ser 108, i el total de dones, 151.
- Selva: el total d'homes d'entre 16 i 24 anys hauria de ser 200, i el total d'homes, 1.278.

Quan es va dur a terme el cens de Floridablanca se'n va proporcionar un resum de les xifres recalculant els resultats totals incloent-hi capellans, beneficiats i religiosos que no estaven inclosos en la taula per sexe i edat publicada inicialment; per aquest motiu els resultats d'ambdues taules no són coincidents.

En el cens de Floridablanca es compten les “ànimes o individus de cada casa, habitació o refugi dins el poble, o en el seu camp i jurisdicció”. Els residents en habitatges col·lectius (convents, hospitals i orfenats) es varen censar a part i no es varen incloure en la classificació per edats (l'ibestat els ha inclòs en la categoria “No hi consta l'edat”). Aporta informació sobre la població per sexe, estat civil (en la qual ja s'inclouen els vidus com una categoria més) i grup d'edat, i inclou una taula amb 23 ocupacions, de les quals gairebé la meitat són clergat secular i assistents de l'església o ocupacions que s'hi relacionen, i no hi ha rúbriques per classificar els professionals de la sanitat, l'ensenyament i la construcció. A més, en aquest resum provincial es proporcionen altres informacions —que no s'han recollit en aquesta recopilació—, com ara sobre l'estament eclesiàstic, els col·legis, els hospitals, les parròquies, els convents, els beateris, les cases de reclusió, les cases d'expòsits, etc.

El cens de Godoy continua la línia iniciada per l'anterior: manté la divisió administrativa de províncies, aleshores anomenades *intendències*, que es va fer servir en el de Floridablanca, i introdueix alguns canvis, com ara més desagregació de les edats, una classificació de les ocupacions més detallada i es comptabilitza tota la població independent del tipus d'habitatge on resideix. També proporciona, com l'anterior, informació sobre establiments públics, centres benèfics, hospitals, centres d'acollits, etc.

Censos del segle XIX

A partir del de 1857, tots els censos són elaborats per un òrgan estadístic. S'inicia una evolució positiva tant en la recollida de la informació com en el contingut i la qualitat metodològica. Un canvi important va ser la promulgació d'un reial decret de 1833 en el qual es va establir una divisió provincial semblant a l'actual, com també l'organització el 1853 del primer Congrés Internacional d'Estadística, en el qual s'acordà fixar bases i mètodes comuns en l'elaboració de les estadístiques i la creació d'estadístiques internacionals comparables. Entre altres recomanacions, respecte als censos de població, s'aconsellà que la unitat elemental fossin les persones, que es referissin a la població de fet, que es fessin cada deu anys al mes de desembre, que s'obtinguessin les dades per inscripció directa de famílies i que els resultats nacionals es publicassin amb continguts i formes comunes a tots els països per facilitar les comparacions. En una reunió posterior, la quarta, es va establir que tot el cens havia de tenir la mateixa data de referència i que s'hi havien d'incloure dades relatives als edificis i als habitatges. Un altre fet clau en l'evolució dels censos espanyols va ser la creació el 1856 de la Comissió d'Estadística General del Regne, ja que a partir de llavors l'elaboració d'aquesta operació estadística és duita a terme i dirigida per personal qualificat.

En el Reial decret de 1856 que ordenava la formació del cens de 1857 s'assenyalà que s'havia de fer “per empadronament nominal i simultani dels habitants, tant nacionals com estrangers”. Amb les cèdules d'inscripció individual s'havien de formar padrons de pobles; amb aquests, resums per partit judicial, i amb aquests, resums de província”. Inicialment es va pretendre recollir informació sobre ocupacions, però a causa de les dificultats que va plantejar aquesta informació es va renunciar a obtenir-la. A més, es va classificar la població per primera vegada diferenciant entre “establerta” (població present en el moment censal) i “transeünt” (població no establerta però present en el moment censal). En la interpretació de les dades referides a la població establerta

s'ha de tenir en compte que no es va poder recollir la població absent i que els habitants es varen empadronar a la casa o lloc on havien dormit el dia de l'empadronament, independentment de la naturalesa, el veïnatge o el domicili.

En el cens de 1860 es publica la mateixa informació que en el cens anterior, però en l'aspecte territorial es proporciona una taula per illes i illetes i també per partit judicial. A més, es recull informació sobre instrucció elemental i professions. En la presentació del cens s'aclareix que, pel que fa a les professions, es compten professions i no persones, atès que es comptabilitzen totes les professions declarades per un mateix individu.

En aquest cens es va comptabilitzar la població de dret o població resident a Espanya en el moment d'elaborar el cens (cosa que va suposar haver-hi d'incloure mariners embarcats, tropes destinades a l'estranger, etc.). S'han seleccionat totes les taules que es proporcionen per municipis ja que les de la resta publicades es poden calcular a partir d'aquestes: són quatre taules per municipi encreuades per situació de residència, grup d'edat, estat civil, lloc de naixement (Espanya o l'estranger) i instrucció elemental. A més, s'hi inclouen dues taules més: una per partit judicial i professions i una altra amb el desglossament dels habitants de les illes o illetes que constitueixen l'arxipèlag balear.

En la recollida de la informació del cens de 1877 només es va demanar la informació necessària al cap de família, a qui feren emplenar dos formularis idèntics. Es continua amb la classificació de la població de fet i de la població de dret, i s'intenta diferenciar en la població entre veïns i domiciliats. En el moment de comptabilitzar-los va haver-hi errors, ja que cada ajuntament va emprar un criteri diferent, i no segons el que establia la Llei, i, en conseqüència, quan es varen publicar les dades es va reprendre la classificació anterior (establerts i transeünts). En aquest cens es varen incloure els residents en habitatges col·lectius, com ara les presons o les cases de beneficència.

El 1877 el criteri seguit en la classificació per activitat va ser que cada persona especificava el seu ofici (o oficis) i després l'òrgan estadístic responsable els agrupava. El problema amb què es varen trobar va ser com homogeneïtzar les diferents activitats declarades: a cada territori el mateix ofici tenia un nom diferent, o variaven molt poc uns dels altres, o diferents treballs a les ciutats es podien considerar un de sol en els nuclis rurals. Si s'indicava més d'un ofici havien d'inscriure primer el que els produís més rendiment i després la resta. Per aquest motiu el total de treballadors és superior al total de la població. En la metodologia d'aquest cens s'adverteix el següent:

1. Les dades relacionades amb indústria estan infravalorades.
2. Comerç inclou fabricants i reparadors.
3. Agricultura inclou propietaris de finques urbanes.
4. Transport exclou el marítim.

En el cens de 1877 se segueixen publicant taules similars a la dels censos anteriors, però a més s'hi incorpora una taula més detallada per edat i sexe per a les Balears i Palma sense Establiments.

En el cens de 1887 es descendeix d'unitat territorial i els municipis se subdivideixen en llogarets, llocs, barriades i caserius annexos a municipis. Es pretén que aquest cens vagi lligat al nomenclàtor. En línies generals, es presenten les mateixes taules que en el cens anterior i s'hi incorpora, per primera vegada, informació sobre la població resident estrangera. En la classificació per situació de residència (població de dret i població de fet) s'introdueix la subclassificació de població absent, present i transeünt amb una definició similar de cadascuna fins al cens de 1991

Les dades del cens de 1897 no es varen arribar a publicar: només es va difondre una xifra provisional per situació de residència i municipi i una xifra definitiva tan sols per al total de les Illes

Balears. El 1880 es va publicar una llei que va establir que els censos s'havien de dur a terme el darrer dia dels anys acabats en zero i va ordenar que el proper cens s'havia de fer el 31 de desembre de 1900. Això va provocar que s'abandonassin els treballs relacionats amb el cens de 1897 i s'iniciassin els preparatius del nou cens.

Censos del segle xx

A partir de 1900 i amb una continuïtat permanent durant tot el segle, es varen elaborar censos cada deu anys. En resum, es manté la classificació de la població per situació de residència (població de dret i població de fet) fins al 2001, any en el qual desapareix per exigència legal per establir una única unitat de recollida de la informació, "el veí", és clar amb un significat diferent del que es feia servir en els censos primitius. Ara es refereix al resident habitual en el municipi amb una accepció similar a la utilitzada anteriorment per a la població de dret.

Al llarg de cent anys s'incorporen noves variables d'anàlisi i els avenços tecnològics faciliten que l'elaboració i la qualitat de les dades millorin. En tots els censos s'inclouen les característiques demogràfiques bàsiques (sexe, edat, lloc de naixement, estat civil, instrucció i nacionalitat) amb un progressiu detall, i l'estudi de l'activitat passa a ser un dels aspectes més desenvolupats, com també el de la migració. En alguns s'aborden altres temes, com ara els relacionats amb la nupcialitat o la fecunditat, i en els més recents, sobre llars i famílies.

El 1900 la classificació per professions es va fer segons la Nomenclatura de professions adoptada per l'Institut Internacional d'Estadística en la sessió de Chicago de 1893. Varen sorgir 91 grups de professions, que posteriorment es van condensar en 31. Aquest canvi dificulta la comparació amb els censos anteriors. Posteriorment, les classificacions de cada cens fan servir diferents nomenclatures (per a més detalls, es poden consultar les metodologies desenvolupades per l'organisme estadístic que els va elaborar).

Fins al 1920 no es recull com a part de la informació censal l'any de naixement, la qual cosa afectava les dades recollides, ja que es declarava l'edat i això implicava que alguns grups quedaven sobredimensionats i uns altres excessivament reduïts. A més, s'hi van incloure preguntes relacionades amb la nupcialitat i la fecunditat.

El 1950 s'amplia notablement la informació relacionada amb l'activitat econòmica. A partir d'aquest cens es mantenen preguntes sobre l'activitat econòmica en els qüestionaris censals encara que les definicions poden variar lleugerament d'un cens a un altre i se solen plantejar respecte a una data concreta.

Fins al 1960 totes les classificacions es varen fer de la població de fet. A partir d'aquest cens es va fer de la població de dret. També s'explica la metodologia seguida per recollir les dades de la població activa i les seves classificacions, ja que els resultats d'aquest cens difereixen dels de l'enquesta de població activa, que es va començar a fer el 1964. En aquest cens s'empra el mostreig per donar xifres avançades i per primera vegada es fa servir l'ordinador per a les tabulacions.

A més, la forma de recollir les dades s'emmarca en els anomenats *censos tradicionals*, que són censos exhaustius en els quals es pregunta a tota la població i que exigeixen un gran esforç material, de recursos humans i de recursos econòmics. Els censos de 1970 i 1981 —i el del 2011— es varen dur a terme per mostreig. S'hi va recollir de manera exhaustiva el nombre d'habitants, la situació de residència i el sexe, i per mostreig, la resta de les categories, excepte el tipus d'habitatge (1970), i el nombre de famílies i els censats en establiments col·lectius (1981). En les metodologies publicades per l'Institut Nacional d'Estadística es detalla com es va dur a terme la selecció i el tractament de la mostra.